

Locuințele sătenilor

Cît timp temperatura atmosferică nu trece oarecare limite, într'o parte sau alta; cît timp aerul nu se mișcă cu o iuțală prea mare și nu este nici prea umed, nici prea uscat; cît timp razele soarelui încălzesc în mod potrivit trupul și sufletul,—atîta timp omul rămîne cu plăcere și spre folosul său în aerul liber și sub cerul liber.—De îndată însă ce începe gerul, sau căldurile prea mari, vinturile sau ploile,—omul simte nevoia să se apere contra acestei stări a elementelor, are dorința de a se încunjura de o climă artificială, care să se deosebească de cliemele naturale prin o mai mare uniformitate și potrivire cu cerințele organismului omenesc.

Această climă artificială, cu temperatură uniformă și plăcută, cu o umiditate a aerului mai mult sau mai puțin constantă, fără vînturi și precipitate atmosferice, omul și-o creiază mai cu seamă cu ajutorul locuinței și, în parte, al îmbrăcămîntei. Fără îndoială că depinde de situațiunea localității date pe suprafața pămîntului, adică de condițiunile ei climaterice, dacă omul utilizează în cursul anului mai mult sau mai puțin timp locuința sa. Sînt localități, în care, comparativ, el are nevoie puțin timp de a se apăra de influențele atmosferice și unde o construcțiune simplă și primitivă îi satisface primele nevoi; în alte localități, omul își petrece jumătate din viața sa, și chiar mai mult, în spații închise și acestea, numai cînd sînt făcute cu îngrijire și cunoștințe își îndeplinesc scopul; iar în acest din urmă caz se mărește comparativ și importanța, pe care o capătă locuința în toată existența omului.—În general această importanță e foarte mare și trece cu mult limitele sanitare, manifestîndu-se în întreaga înfățișare a omului și în dezvoltarea lui socială. Aici ca și ori unde este vorba de influența condițiilor exterioare asupra vieții materiale și psihice a omului, noi ne întîlnim cu o neîndoioasă influență reciprocă, în care, pe de o parte condițiile exterioare lucrează asupra omului, iar pe de altă parte, omul în măsura stării economice și culturale, în care se află, își creiază condițiile exterioare și în general tinde la îmbunătățirea lor gradată.

O climă fericită îi dă omului posibilitatea să se mulţumească cu o locuinţă primitivă; o climă extremă, sau cu multe oscilaţiuni (ca a noastră), îl face să se îngrijească mai mult de locuinţă; dar independent de condiţiile climaterice, va fi o mare diferenţă între locuinţele diferiţilor oameni şi a diferitelor clase sociale, în raport cu starea economică şi cu gradul şi calităţile culturii lor. De aceea, credem că nu va fi o mare greşală dacă vom spune, că starea locuinţei poate servi ca măsură în parte a stării economice şi în parte a stării culturale, fie a indivizilor, fie a claselor sociale.

Dar fiindcă nu cheştiunea influenţei ce o are locuinţa asupra omului în general, sau ţăranului în special, formează obiectul cercetărilor noastre, ci starea actuală a locuinţelor sătenilor,—ne vom mărgini aci numai la expunerea rezultatelor anchetei¹⁾ noastre în această privinţă, însoţindu-le, pentru a fi mai bine înţeleşi, de puţine lămuriri generale asupra calităţilor ce se cer unei bune locuinţe, rămânind ca cetitorii să deducă singuri ce influenţă pot avea locuinţele sătenilor, aşa cum sînt, asupra sănătăţii şi întregii lor vieţi.

Scopul locuinţei este de a apăra pe om de influenţele vătămătoare ale climei. Şi în această privinţă, rolul cel mai important îl are, fără îndoială, materialul din care se construiesc locuinţele. Păreţii lor sînt principalul intermediar între clima externă şi cea internă, între atmosfera dinăuntru şi cea din afară. De aceea în aprecierea unei locuinţe trebuie să avem în vedere calităţile aceluia material din care ea este construită. S'ar părea că cel mai bun material de construcţie ar fi acel care ar izola cît mai complet interiorul locuinţei de aerul exterior şi, ca să zicem aşa, n'ar permite trecerea fără voia noastră nici a unui atom de aer; în realitate însă, în interesul sănătăţii noastre, păreţii oricărei locuinţe trebuie să fie până la un punct permeabili pentru aer, trebuie să admită un schimb între aerul exterior şi cel interior, trebuie, dacă ne putem exprima aşa, să respire, cum respiră oamenii şi animalele. Numai aşa fel de păreţi asigură o oarecare ventilaţie.—Fără îndoială că mişcarea aerului prin păreţii locuinţelor trebuie să fie înceată, nesimţită de cei aflaţi în casă; acestora trebuie să li se pară, că se găsesc într'o atmosferă cu totul liniştită.

1). Iniţiativa acestei anchete aparţine comitetului pentru organizarea congresului ştiinţelor sociale. Acest comitet a elaborat o serie de chestionare, între care unul asupra locuinţelor; ele au fost imprimate şi trimise medicilor de plăşi cu rugămintea ca studiind un centru populat, să răspundă priu cifre la întrebările formulate. Răspunsurile au fost însumate şi rezultatele se află consemnate în studiul acesta, care a format obiectul unei comunicări la menţionatul congres.

Altă calitate esențială a pereților locuințelor este facultatea de a-și schimba foarte încet temperatura sub influența acelor schimbări, adesea foarte repezi și extreme, care se întâmplă în aerul exterior. Un perete, care se încălzește mult și repede sub influența razelor solare, sau care se recește mult și repede sub influența gerului, nu este bun pentru locuință, fiindcă, înconjurată de așa fel de pereți, ea nu poate să-și păstreze mult timp o temperatură cit de puțin egală și aceasta va fi supusă în totdeauna la sărituri însemnate, foarte neplăcute și adesea vătămătoare pentru sănătatea locuitorilor.

Așa dar calitatea principală ce se cere de la pereții unei locuințe este, ca tot materialul întrebunțat pentru construcție, să nu fie prea dens, ci să aibă pori și în acești pori să se aloe aer. Numărul și mărimea porilor trebuie să fie așa, incit pe de-o parte permeabilitatea produsă de ei în materialul de construcție să nu fie în dauna solidității, iar pe de alta, să corespundă condițiilor climaterice ale localității. Un perete construit din așa fel de material va fi totdeauna până la un punct permeabil pentru aer și nu va fi supus la schimbări mari și repezi de temperatură, după ridicarea sau scoborirea temperaturii din mediul înconjurător.

Permeabilitatea pentru aer a materialului de construcție, condiționată de porozitatea acestuia, nu servește numai pentru ventilarea nesimțită, ci ea determină și acele calități scumpe, a materialului de construcție, care sînt reaua conducere a căldurii și marea capacitate termică.

Asupra permeabilității pentru aer a materialului de construcție are o prea puternică influență udarea lui, umplerea porilor cu apă; cu cit porii se umplu de apă, cu atit materialul de construcție devine mai nepermeabil. Cu uscarea materialului și porozitatea lui se reînoește.—Sub influența gerului permeabilitatea pentru aer a pereților umezi se micșorează cu mult mai mult de cit s'ar putea aștepta după aceea mărire a volumului, care se face cînd apa se transformă în gheață.

Pe baza considerațiunilor de mai sus, igienității, judecînd materialul întrebunțat pentru construirea locuințelor, au stabilit următoarele norme: Piatra calcaroasă ușoară, cărămida ordinară arsă, sînt un material de construcție în general destul de poros, slab conducător de căldură și de sunete; el poate absorbi apa, dar se usucă lesne fiind ușor permeabil. Granitul, grezia, marmura, cărămizile prea arse prezintă o porozitate mai mică; ele conduc căldura cu mai multă ușurință, absorb puțină apă dar o țin mai mult timp. Lemnul, în direcția fibrelor sale longitudinale e foarte permeabil pentru aer, pe cînd perpendicular pe această direcție (adică așa cum se așază la noi) este foarte greu permeabil. (Stejarul în special este aproape impermeabil pentru aer, chiar și în direcția fibrelor longitudinale, pe cînd bradul, în această direcție, e foarte permeabil). Mortarul ordinar, compus din var și nisip, este destul de poros (porozi-

tatea aceasta ține mai cu seamă de fineța grăunțelor de nisip întrebuițat). Lutul și pământul, mult întrebuițate la noi în construcțiuni, sînt foarte puțin permeabile; valoarea lor în această privință ține de cantitatea mai mare sau mai mică de nisip și pae, care se pune într'insele. Cărămizile ne arse (așa zisul chirpici) trebuie judecate ca și lutul ca material de construcție; dacă sînt bine făcute, porii lor formează 30—40% din volum, așa că valoarea lor ca material de construcție se apropie de cărămizile arse; iar cînd sînt rău făcute, permeabilitatea lor cade la minimum și astfel de chirpici nu poate fi recomandat pentru construcțiuni. Valoarea baligei ca material de construcție nu este judecată nici într'un tratat de igienă; — ea este numai semnalată și reprobata.

*

Prin ancheta noastră s'au studiat din cele 32 județe ale țării 164 centri populați (sate, cătune, comune) cuprinzînd 28,509 locuințe, și s'a constatat că după *materialul de construcție*, vin în rîndul întâi casele de nuele, lipite cu pămînt amestecat cu baligă, al căror număr se ridică la 10,624 (9,610 vărute și 1,014 nevărute), constituind 372,68‰; în al doilea rînd vin casele de vălătuci, lipite și ele cu lut amestecat cu baligă, în număr de 6.303 (5,146 vărute și 1,157 nevărute), formînd 221,08‰ din locuințele studiate; în al treilea rînd vin locuințele din birne, lipite și ele cu lut amestecat cu baligă, în număr de 6,070 (5,627 vărute și 443 nevărute) constituind 212,91‰; în al patrulea rînd vin locuințele de cărămidă în număr de 2,208, (2,040 vărute și 168 nevărute) constituind 77,440 ‰; în al cincilea rînd vin locuințele de chirpici ¹⁾ în număr de 1,607 (1,456 vărute și 151 nevărute), formînd 56,36‰; în al șaselea rînd vin locuințele din ceamur ²⁾ (pămînt amestecat cu pae și baligă, în timpul ploiei, așezat între două scînduri și lăsat să se usuze; după uscare se iau scîndurile și rămîne păretele din pămînt și baligă) în număr de 932 (790 vărute și 142 nevărute) formînd 32,69‰; în al șaptelea rînd vin bordeele în număr de 638 (397 vărute și 241 nevărute), formînd 29,37‰; și în al optulea rînd vin casele de piatră în număr de 127 (124 vărute și 3 nevărute) formînd de-abia 4,45‰ din locuințele studiate.

Vedem că cele mai numeroase locuințe sînt acele făcute din material efin, prost și neigienic (pămînt cu puțin lemn și baligă): casele de nuele, vălătuci, chirpici și ceamur (în total 19,466), formînd 682,61‰ din locuințele studiate; și că numărul bordeelor a scăzut într'un mod simțitor, formînd de-abia 22,37‰, pe cînd după datele regretatului profesor dr. Felix, pe anii 1896—97, numărul bordeelor era de 46,915 la 915,093

1) Aceste locuințe sînt răspîndite în județele de peste Dunăre, de unde obiceiul a început să treacă în Covurluiu și Brăila.

2) Aceste locuințe sînt mai frecvente tot în județele de peste Dunăre.

locuințe constatate atunci, formînd 51,26‰. Poate, din cauza faptului că centrul studiat în cea mai mare parte sînt reședințe de medici de plasă și probabil și a altor factori culturali, numărul bordeelor, față cu datele d-lui dr. Felix, apare mai mic în statistica noastră.

Cred că merită a semnala în treacăt, că Regulamentul pentru alinierea satelor și construirea locuințelor țărănești, în vigoare la noi încă din anul 1894, a dat prin articolul 22 un termen de cinci ani pentru desființarea tuturor bordeelor și înlocuirea lor cu case salubre, construite după prescripțiile aceluși Regulament, enunțînd în același timp, că acei care nu se vor supune, se vor da în judecată și se vor pedepsi, conform articolelor 385 și 386 din codul penal, iar subprefecții și primarii, conform articolului 175 din legea sanitară. Nu credem să se fi aplicat cîndva și undeva în țara noastră articolul 175 din legea sanitară, în această materie, mai cu seamă din cauză că multe bordee aparțin marilor proprietari, care țin în ele pe lucrătorii lor agricoli. Dealtmîntrelea, după lege, sînt trecuți șapte ani de cînd bordeele ar fi trebuit să dispară cu totul.

Cu multă dreptate toate tratatele și manualele de igienă discută pe larg calitățile aerului, atît al celui din atmosfera liberă, cit și al celui din locuințele închise. Într'adevăr aerul este cel mai răspîndit și cel mai necesar element pentru viață atît plantelor, cit și animalelor. Compoziția lui chimică, presiunea produsă, cantitatea de vapori pe care îi conține, curențele și precipitările dintr'însul, precum și distribuția căldurii și curățenia lui, sînt condițiile esențiale de viață pe pămînt. Dar nu numai viața în general, ci și buna stare fizică și psihică a omului depinde în mare măsură de calitățile aerului pe care-l respiră, și se poate spune fără exagerare, că omul ar fi cu mult mai sănătos ca acum, că ar scăpa de multe suferințe fizice și psihice, dacă ar reuși, în totdeauna și peste tot locul, să păstreze aerului înconjurător acele calități, pe care le are atmosfera neviciată. Jumătate din igiena publică și privată are ca scop să pue pe om în condițiuni favorabile, relative la aer; ajungerea acestui scop, la prima vedere așa de simplu și clar, în realitate e foarte grea și complicată; pe de-o parte aceasta depinde de colosala deosebire de condițiuni, în care omul vine în contact cu aerul, iar pe de alta, din cauză că omul, consumînd aerul, ca un dar al naturii, prea puțin îl bagă în seamă, nu apreciază importanța lui; nu se îngrijește de păstrarea curățeniei lui, și a acelor calități, care au o influență hotărîtoare asupra organismului omenesc și schimbarea cărora cu ușurință vatamă acel echilibru armonic, acea stare fiziologică a organismului nostru, care se numește sănătate.

Dacă aerul atmosferei libere nu este totdeauna curat, ci

adesea viciat, dacă această viciare se întâmplă de cele mai multe ori în apropiere de centrele populate industriale, se înţelege că în spaţiile închise, în locuinţele omeneşti unde omul trăieşte şi lucrează, aerul se viciază şi mai mult. Nu degeaba aerul din locuinţele suprapopulate are o rea faimă. Chiar numai însăşi şederea omului în spaţii închise contribuie într-o mare măsură la vicierea aerului. Este adevărat că elementele din care el este compus—oxigen şi azot—din cauza prezenţei omului nu suferă nici o schimbare esenţială şi cantitatea relativă a oxigenului, chiar în sălile arhipline din teatre, rămâne aproape aceeaşi ca şi în aerul liber, dovadă că ventilaţia naturală care se petrece în locuinţele închise, este suficientă pentru a echilibra cheltuiala de oxigen pentru respiraţia oamenilor. Dar compoziţia aerului din locuinţele închise, când ele sînt prea populate, se viciază şi adesea în mare măsură, din cauza eliminaţiunilor de la oameni şi hainele lor. Istoria ştie citeva exemple de otrăviri acute (într-o singură noapte) a grupuri de oameni, prin aerul din spaţii închise, viciat prin prezenţa lor în număr prea mare; şederea prelungită în locuinţe rău ventilate, după cum se ştie provoacă o scădere generală a nutriţiunii, o anemizare şi adesea o îmbolnăvire a căilor respiratorii. În mod mai intensiv se simte influenţa aerului viciat din locuinţe asupra oamenilor debili şi cu deosebire asupra copiilor. Nu degeaba pe copiii cu pielea palidă, transparentă şi neelastică, cu lipsa roşetii de pe obraji îi numim «plante de odaie».

Ar părea că în aerul din locuinţe, din cauza respiraţiei oamenilor, se micşorează puţin cite puţin cantitatea oxigenului şi că fenomenele morbide mai sus menţionate s'ar explica printr-o insuficienţă cronică de oxigen. Totuşi această părere e cam greu admisibilă; cercetările chimice ale aerului din locuinţe arată, că ori cit de viciat ar fi el (după alte semne) cantitatea oxigenului dintr'insul se micşorează foarte puţin (minimum 20%), pe cînd insuficienţa oxigenului, după observaţiile existente, începe să fie resimţită cînd cantitatea de oxigen e cu mult mai mică. Prin urmare n'avem dreptul de a atribui influenţa rău făcătoare a aerului din locuinţe micşorării cantităţii de oxigen, ci ne rămîne să presupunem, că ea este condiţionată mai cu seamă de eliminaţiunile omului şi ale hainelor lui. Cea mai principală dintre acestea este acidul carbonic. Fiind că aerul din atmosfera liberă conţine o cantitate minimă de acest gaz, pe cînd în aerul din locuinţe este mult, trebuie să-l socotim pe acesta ca o cauză de viciare a aerului din locuinţe.

Este adevărat că experienţa ne arată, că omul poate suporta, fără consecinţe imediat grave cantităţile maxime de acid carbonic, găsit până acum în aerul locuinţelor; nu putem zice prin urmare că sănătatea omului se vatămă prin şedere în aerul locuinţelor din cauza cantităţii mai mare de acid carbonic din acel aer; dar pe baza aceleiaşi experienţe, avem dreptul de a admite că vicierea aerului din locuinţe, întru cît această

viciare depinde de prezența oamenilor, merge paralel cu creșterea cantității de acid carbonic din acel aer; adică că creșterea cantității de acid carbonic arată mărirea vicierei aerului și din contra, micșorarea cantității de acid carbonic este semn de curățirea aerului.

Afară de acid carbonic omul elimină prin plămîni și piele vapori de apă. Prin ambele aceste căi un om adult pierde în 24 oare, în condițiuni obicinuite, aproximativ un litru de apă. Din cauza muncii fizice, din cauza absorbirii de cantități mari de lichide, din cauza prea marelui călduri și uscăciuni a aerului înconjurător etc., cantitatea vaporilor de apă eliminați poate să crească foarte mult față cu norma arătată mai sus. Fără îndoială că, în locuințele suprapopulate și rău ventilate, pot să se adune cantități foarte mari de vapori, ne admise de igienă; cite odată aerul din astfel de locuințe poate fi saturat de vapori, așa că ei să precipită pe pereți sub formă de picături. Importanța sanitară a acestui lucru constă în acea că pereții încet încet devin umezi, se acopăr cu ciuperci și își pierd permeabilitatea pentru aer. Afară de aceasta, aerul prea umed modifică schimbările termice pe suprafața corpului acelor oameni, care stau în așa aer, în mod neplăcut și adesea vătămător.

Dar vicierea aerului din locuințe prin prezența omului nu se limitează la mărirea cantității de acid carbonic și aburi. Toată lumea știe că aerul din locuințe are un miros specific. Gradul cel mai înalt al acelu miros se simte cu deosebire în localurile unde se adună mulți lucrători sau țărani, de ex. în sălile de clasa a treia ale gărilor etc; acolo acest miros specific devine adesea insuportabil pentru oamenii care sînt obicinuți să respire un aer relativ curat. Existența, aproape neîntreruptă a grupe întregi de oameni în aer viciat, dovedește că omul e în stare să se deprindă cu acesta, să se aclimatizeze, să nu'l bage în samă. Nu știu dacă o așa fel de deprindere, sau aclimatizare, ar fi de dorit din punct de vedere sanitar. Existența acestei aclimatizări cam greu poate servi ca dovadă că astfel de aer este inofensiv; ea dovedește numai că aerul rău viciat, în unele condițiuni, nu mai provoacă impresiuni subiective neplăcute și îmbolnăviri acute; iar influența cronică morbigenă a acestui fel de aer cam greu, slăbește din cauza aclimatizării dar de sigur continuă, pe nesimțite, să surpe sănătatea oamenilor în aparență aclimatizați.

Avînd în vedere cele de mai sus, unii fiziologi și igienişti au admis existența în eliminațiile din plămîni și pielea oamenilor, a unor substanțe organice volatile, care, în anume grad de concentrațiune, dau aerului din locuințe proprietăți toxice. Nu toți cercetătorii, care s'au ocupat de această chestiune, au ajuns la această concluziune, dar viața practică pare că o confirmă; nu se poate nega, că în procesul descompunerii substanțelor organice, care se face în totdeauna pe pielea neșpalată și hainele murdare, noi avem un izvor neseecat de toate

combinaţiunile gazoase rău mirositoare: în sudoare se găseşte o cantitate mică de substanţe organice şi acide grase, de pe suprafaţa pielii în totdeauna cad pelicule moarte; dacă la acestea vom adăoga secreţiunea glandelor sebacee şi ne vom aduce aminte că temperatura aceluia strat de aer, ce se găseşte între rufe şi piele, ajunge până la 27°—30° şi dacă vom ţine socoteală că acel strat de aer e mai mult sau mai puţin saturat de aburi,—vom înţelege, că aici sînt de faţă toate condiţiunile pentru o energetică descompunere a substanţelor organice şi pentru dezvoltarea diferitelor corpuri gazoase mirositoare.—Tabloul acesta se completează încă prin faptul că toate ţesuturile, ce servesc pentru hainele noastre, reţin mai mult, sau mai puţin, nu numai părţicele solide, care vin din afară (praful) sau de la piele, ci absorb şi reţin şi combinaţiile organice şi în general substanţele gazoase; se înţelege că în aerul cald şi umed, praful, substanţele organice şi substanţele gazoase reţinute de rufe şi haine în anumite condiţiuni ese din ele şi în acest mod, hainele, cînd lipseşte curăţenia cuvenită, devin un izvor important pentru vicierea aerului din locuinţe. Rolul acesta al hainelor se pune în evidenţă mai cu seamă în locuinţele sătenilor care pe de o parte sînt foarte puţin deprinşi cu curăţenia, iar pe de alta, îşi petrec toată viaţa în condiţiuni foarte favorabile pentru a murdări tot ce poartă pe corpul lor. Să ne aducem aminte de cojoacele, care nu se curăţă niciodată, de opincile şi cizmele vecinic murdare, de obielele şi cămeşile rar spălate şi schimbate, şi nu re vom mira, că chiar în lipsa locuitorilor, numai din cauza hainelor lăsate sau a aşternuturilor, aerul locuinţelor îşi păstrează mirosul său specific*).

Fără a ne opri asupra celorlalte eliminaţiuni gazoase: din organismul omului, de la substanţele alimentare păstrate în locuinţe, de la rufele ce se spală, de la sobele de încălzit, de la materialul de iluminat, de la pereţii lipiţi cu baligă etc., care toate contribuie în mare măsură la vicierea chimică a aerului din locuinţe, vom adăoga că această viciere se măreşte prin vicierea mecanică din cauza prafului de diferită natură şi provenienţă. Pe lingă elemente de relativ puţină importanţă ca nisip, lut, cristale, fibre de ţesuturi, grăunţe de amidon, peri de animale, aripi de insecte, polen etc., în acest praf se găseşte în totdeauna o cantitate mai mare sau mai mică de microbi şi spori de ai lor, între care se găsesc şi microbi patogeni. Importanţa acestui din urmă fapt se înţelege, ştiut fiind că multe boli contagioase, pentru a se transmite, n'au nevoie numai decit de contact direct cu omul bolnav, ci e de ajuns să te găseşti cu el în aceeaşi odaie, sau să stai în casa, în care cu puţin înainte erau bolnavi. Între aceste boale sînt pojarul, scarlatina, variola, varicella, influenţa, tusa măgărească, etc.

*) A se vedea şi studiul d-lui dr. N. Lupu „Rolul Mediciniei, etc.” în *Viaţa Romînească* V. III. No. 9 pg. 386. (N. R.).

Pentru combaterea tuturor relelor semnalate mai sus, igieniştii cer ca locuinţele omenestii să aibă pereţii acoperiţi cu var (acesta absoarbe o mare cantitate de acid carbonic, e estin, se reînnoeşte ușor), să aibă încăperi separate pentru bucătărie, spălătorie, mîncare, lucru, dormit etc.; să nu se acumuleze prea multe persoane într'o odaie, și stabilesc ca normă 25 metri cubi de volum de aer de om (aşa e de ex. la închisorii); cer să se ventileze odăile prin anume instalațiuni, sau cel puțin prin deschiderea mai des a ferestrelor, sau prin focul sobelor, ce trebuie să aibă gura în odaie; cer să se lase lumina să pătrundă cît mai mult în odăi, ca aceste să fie pe jos podite, ca iluminatul artificial să nu vicieze aerul, ca toate lucrurile să fie curat ținute și mai cu seamă ca omul, hainele și rufele lui, să fie curate. Cam acestea sînt cererile minimale ale igieniştilor relative la locuințe.

*

La noi, aceste cereri minimale au fost reglementate. Regulamentul pentru alinierea satelor și construirea locuințelor țărănești (1904), stabilește: „casa va cuprinde cel puțin două camere de locuit, una în dreapta și alta în stînga, cu o sală la mijloc despărțitoare unde va fi bucătăria; celarul nu va fi cuprins între aceste încăperi“, „se vor permite însă locuințe cu o cameră și bucătărie pentru familiile compuse numai din două persoane“; „camerele vor avea cel puțin un spațiu de 20 metri pătrați“ „cu o înălțime de cel puțin 2 m. 50“, (ceea ce ne dă 50 m. c.), „camerele vor fi pardosite cu scînduri, sau cărămidă bine arsă, avînd sobe cu ușa înăuntru“; „ferestrele vor fi deschizătoare și cu geamuri, ne mai permițîndu-se sub nici un cuvînt ferestrele fixe și cu hîrtie sau țiplă“; „fiecare cameră va avea două ferestre înalte de 1 m. și late de 75 cm.“; „învelitoarea caselor va fi de fer, șită, olane, sau trestie, ne mai permițîndu-se cocenii sau șovarul“, „curțile vor fi împrejmuite cu uluci, gard, sau garduri vii“.

În ancheta noastră asupra locuințelor sătenilor am luat ca bază aceste norme minimale reglementate.

Iată rezultatele găsite:

Din 28,509 locuințe s'au găsit 26,190 vărute (911,76⁰/₁₀₀) și 2,319 (88,33⁰/₁₀₀) nevărute. Și, cînd zicem nevărute, asta înseamnă că stratul de pămînt amestecat cu bălîgar, cu care sînt lipiți pereții acestor locuințe, nu mai este acoperit cu nimic, ci vine în contact direct cu tot ce se află în casă. E interesant că Regulamentul pentru construirea locuințelor țărănești la art. 4 prevede categoric: „casele vor fi vărute pe dinăuntru și pe dinafară“, iar la art. 14 se spune: „casele se vor spoi cel puțin de două ori pe an“.

După numărul încăperilor cele 28,509 locuințe studiate în această privință se clasifică în: 1,083 (37,78⁰/₁₀₀) compuse dintr'o

singură odaie; 9.907 (347,50⁰/100) compuse dintr'o odaie și sală (tindă); 14.365 (503,81⁰/100) compuse din două odăi cu sală și restul, adică 3.154 (110,65⁰/100) avind mai multe odăi. Insumind numărul locuințelor cu o încăpere locuită (cele cu o odaie și cele cu o odaie și sală), avem 10.990 adică 385,48⁰/100. Dar și din casele care au două odăi, nu amindouă sînt locuite; din 14.365 asemenea case, în 12.669 (888,89⁰/100) numai o odaie este locuită. Adunind casele cu o odaie (1.083), cu acele cu o odaie și tindă (9.907) și cu acele 12.669 case care au două odăi din care numai una e locuită, avem suma de 23.659 case cu o singură încăpere locuită, ceia ce ne dă 829,87⁰/100 din numărul total al locuințelor studiate în această privință.

Din 9.119 locuințe cu o odaie, studiate în privința volumului, găsim 6.322 (693,27⁰/100) avind mai puțin de 50 m. c. și 2.797 (adică numai 306,72⁰/100) atîngînd și întrecînd acest cubaj.

Din cele 6.322 locuințe de o odaie cu cubajul mai mic de 50 m. c. 2.353 (372,18⁰/100) sînt locuite de o familie, care nu are mai mult de trei membri, 2.359 (373,14⁰/100) sînt locuite de familii care sînt compuse din trei pînă la cinci membri, și 1.610 locuințe (254,66⁰/100) sînt ocupate de familii avind cinci pînă la opt și mai mulți membri.

Din cele 2.797 locuințe, avind o singură odaie cu cubaj de 50 m. c. și mai mare: 990 (353,93⁰/100) sînt locuite de familii care n'au mai mult de trei membri, 1.150 (411,15⁰/100) sînt locuite de familii care au trei pînă la cinci membri și 657 locuințe (234,89⁰/100) sînt locuite de familii avind cinci pînă la opt și mai mulți membri.

Trecînd la casele cu două odăi, clasificate tot după principiul de mai sus, relativ la cubaj și numărul locuitorilor, găsim: din 14.030 astfel de case, studiate în această privință—9.307 (663,36⁰/100) au odăile de mai puțin de 50 m. c. fiecare. Din aceste 9.307 case, 3.204 (345,33⁰/100) sînt locuite de familii, avind pînă la trei membri, 3.374 (362,52⁰/100) sînt locuite de familii de trei pînă la cinci membri și 2.729 locuite (293,22⁰/100) de familii de cinci pînă la opt și mai mulți membri.

Din 14.030 case cu două odăi, 4.723 (343,63⁰/100) au cubaj de 50 m. c. și mai mult; din acestea 1.521 (322,04⁰/100) sînt locuite de familii care au pînă la trei membri; 1.735 (367,35⁰/100) au de la trei la cinci membri și 1.467 (310,60⁰/100) au de la cinci pînă la opt și mai mulți membri.

Trebuie să ne amînim aci faptul stabilit mai sus că din 14.365 case cu două odăi, 12.669 (888,89⁰/100) au în realitate o singură odaie locuită.

Prin ancheta noastră s'au studiat 25.446 case asupra situației bucătăriei și s'a găsit că în 16.174 case (635,61⁰/100) bucatele (vezi comunicarea d-lui prof. dr. Proca de la Congresul științelor sociale: ce fel de bucate și cîte) se fac în odaia de locuit și în 9.272 case (364,38⁰/100) există bucătărie a parte (sală, tindă, un șopron, bucătărie propriu zisă).

S'au studiat 27,530 locuințe după destinație, adică dacă servesc numai pentru oameni sau și pentru animale domestice, și s'au găsit că 26,854 case (975,45⁰/₁₀₀) servesc numai pentru oameni și că numai 676 (24,55⁰/₁₀₀) servesc și pentru animalele domestice, bine înțeles că între acestea nu socotim pisica și cloșca.

Din 26,852 locuințe, 23,242 (865,56⁰/₁₀₀) sînt lipite pe jos cu pămînt, 3,205 (119,35⁰/₁₀₀) au pe jos scinduri și 405 (15,08⁰/₁₀₀) sînt pardosite cu cărămidă.

S'au studiat 28,250 case după mărimea ferestrelor, luîndu-se ca normă aceea din Regulamentul pentru construcțiile țărănești (1 m. înălțime și 75 c.m. lățime cel puțin) și s'au găsit 10,422 case (368,99⁰/₁₀₀) avînd această mărime și 17,828 (631,01⁰/₁₀₀) fiind mai mici.

S'au studiat 26,439 case cu privire la faptul dacă ferestrele lor se pot deschide și s'au găsit 18,608 (703,80⁰/₁₀₀) avînd asemenea ferestre și 7,831 case (296,19⁰/₁₀₀) care au ferestre ce nu se pot deschide. Din faptul că 703,80⁰/₁₀₀ case au ferestre ce se pot deschide, nu mă grăbesc a trage concluziunea că acestea într'adevăr se deschid.

S'au studiat 28,161 case în privința faptului dacă ferestrele lor au geamuri de sticlă, de țiplă, sau de hîrtie, și s'au găsit 27,954 case (992,65⁰/₁₀₀) avînd geamuri de sticlă și numai 207 (7,34⁰/₁₀₀) avînd de hîrtie. Nu ni s'a semnalat nici o casă avînd, în loc de geamuri, țiplă.

Din 27,395 case, 12,526 numai (493,73⁰/₁₀₀) au sobe cu gura în odaie, iar 14,869 (506,26⁰/₁₀₀) sobe oarbe.

Din 16,871 case, 8,719 (516,80⁰/₁₀₀) au cuptoare și 8,152 (483,19⁰/₁₀₀) nu au cuptoare.

S'au studiat 26,495 case în privința materialului de încălzit și s'au găsit 20,651 case (771,12⁰/₁₀₀) fiind încălzite cu lemne (mai bine zis cu crăci), 5,447 (adică 205,58⁰/₁₀₀) încălzite cu pae și numai 397 (adică 23,29⁰/₁₀₀) cu tizic. Încă un semn că oiaia dispăre din curtea țaranului.

Din 28,487 case, 8,858 (310,94⁰/₁₀₀) sînt acoperite cu trestie, 8,319 (292,02⁰/₁₀₀) cu șindrila și scinduri, 5,803 (203,71⁰/₁₀₀) cu fer, 3,581 (125,36⁰/₁₀₀) învelite cu pae și coceni, 1,119 (39,28⁰/₁₀₀) învelite cu olane și 807 (28,68⁰/₁₀₀) cu pămînt.

Din 28,088 case, s'au găsit 5,709 case (203,25⁰/₁₀₀) avînd privăți și 22,379 (796,75⁰/₁₀₀) lipsite de acest semn de civilizație. Fără îndoială că aceste privăți nu sînt decît simple gropi înconjurate de un gard de trestie, de cele mai multe ori fără acoperiș; ele servesc pînă cînd se umple groapa; atunci se pune pămînt deasupra și se face, dacă se face, în apropiere o altă groapă.

S'au studiat 28,427 locuințe în privința împrejmuirii și s'au aflat 14,136 (497,24⁰/₁₀₀) împrejmuite cu gard, 9,269 (326,09⁰/₁₀₀) cu uluci, 513 (18,76⁰/₁₀₀) cu zid, 1,226 (43,01⁰/₁₀₀) cu trestie și 3,283 (114,78⁰/₁₀₀) neîmprejmuite.

S'au studiat 26,336 case în privința iluminatului și s'au găsit 25,045 case (950,97⁰/₁₀₀) luminate cu lămpi de petrol; 1,123

(42,63‰) cu opaițe de petrol (mici lămpi fără sticlă) și 168 case (6,39‰) cu luminări de său sau ceară.

Pe 28,509 locuințe studiate, s'au găsit 485 circiume; 17 circiume la mia de case.

*

Acestea sînt constatările făcute prin ancheta noastră asupra locuințelor sătenilor. Nu cred să fie nevoie să adaog cuvinte explicative; cifrele și faptele de mai sus sînt mai convingătoare și mai elocvente de cît discursurile înflorite ale politicianilor asupra bunei stări financiare sau excedentelor bugetare și ne arată proveniența acestor din urmă. De pe spinarea țaranului, luîndu-i-se tot și silindu-l să trăească în locuințe mai proaste de cît grajdurile de vite de muncă ale marilor agricultori, s'au creat excedentele bugetare și palatele splendide admirate de orășeni.

Față de constatările făcute ar trebui poate, așa este obiceiul, de a trage concluziuni și de a formula măsuri. Grea sarcină, tristă sarcină!—Totuși voiu formula cîteva mai generale. Am convingerea că nu prin legi făcute de parlament, compuse din mari proprietari, arendași și avocații lor și că nu prin regulamente formulate, după ultimele date ale științei din biurouri, se poate schimba în mod simțitor starea economică și culturală rea a țaranilor, de care depinde și starea locuințelor lor. E nevoie de o schimbare adîncă a întregii noastre vieți și a îndrumărilor noastre de pînă acum. E datoria tuturor care s'au ridicat și trăesc din munca țaranilor (și toți sîntem de acest fel) să pătrundă în popor pentru a-l lumina, a-l ajuta și a-l îndruma pe căi noi de propășire. Nu e o operă filantropică de făcut față de țărani, cum a spus președintele congresului științelor sociale în discursul de deschidere, ci e o datorie și o dreptate. Nu trebuie să ne sfîim de considerațiunea că făcînd bine într'o parte, facem reu într'alta, că un plus într'o direcție e minus în alta, cum spunea tot președintele congresului științelor sociale în discursul de deschidere;—asta este filosofia scepticilor indiferenți și pentru binele și pentru răul altora decît al lor. Să lucrăm în popor și cu credință în izbîndă; neamul nostru a trecut prin timpuri grele de năvăliri sălbaticе și a scăpat mai mult sau mai puțin teafăr, avem credința că va scăpa și din nenorocita stare, în care l-a adus sacrificarea țaranului pe altarul civilizației pripite a orășanului. Să facem constant rău într'o parte, cum facem deschizînd cu cuțitul un buboiu infect, dar bine, mult bine, nu din filantropie ci din datorie și dreptate, acolo unde trebuie. Să ținem minte cuvintele poetului:

Să nu dea Dumnezeu cel sfînt
Să vrem noi sînge, nu pămînt;
Cînd nu vom mai putea răbda,
Cînd foamea ne va răscula,—
Hristoși să fiți, nu veți scăpa
Nici în mormînt!

Bufltea.

Dr. P. Cazaeu.